

THE LANGUAGE OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL WRITING: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Anvar Abbasov

Advisor to the Rector of Baku Slavic University,
Ph.D. in Pedagogy, Associate Professor, Honored Teacher
E-mail: abbasov_anver@mail.ru
<https://orcid.org/0000-0002-0811-549X>

Abstract. Scientific and pedagogical journals play a crucial role in disseminating scholarly knowledge, sharing pedagogical practices, and shaping academic discourse. The language of these journals is not merely a means of transmitting information; it is also a discursive instrument through which scientific thought, methodological approaches, and the author's position are expressed. This article analyzes the language of scientific-pedagogical writing from functional, stylistic, and expressive perspectives, identifies existing problems, and proposes potential solutions. Although the research primarily focuses on journals published in the Azerbaijani language, comparative analysis also incorporates examples from English and Russian academic writing.

The study reveals that the language of scientific-pedagogical writing should function not only as a technical tool but also as a pedagogical instrument. Therefore, continuous development in this field—including the establishment of terminological standards and the enhancement of academic writing skills—remains an essential need.

Keywords: Azerbaijani language, scientific style, pedagogical discourse, academic journals, scholarly writing, language and style.

DOI: <https://doi.org/10.30546/2709-2488.2025.5015>

To cite this article: Abbasov A. (2025). The language of scientific and pedagogical writing: theoretical and practical aspects. *Journal of Preschool and Primary Education*, Special issue – "Scientific-pedagogical press: in the dimension of historicity and modernity", pp. 25-37.

Article history: received – 18.07.2025; accepted – 20.08.2025.

CC BY 4.0. Authors expressly acknowledge the authorship rights of their works and grant the journal the first publication right under the terms of the Creative Commons Attribution License International CC-BY, which allows the published work to be freely distributed to others, provided that the original authors are cited and the work is published in this journal.

ELMI-PEDAQOJİ YAZILARIN DİLİ: NƏZƏRİ VƏ PRAKTİK ASPEKTLƏR

Ənvər Abbasov

Bakı Slavyan Universiteti, rektor məsləhətçisi,
pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Əməkdar müəllim

E-mail: abbasov_anver@mail.ru

<https://orcid.org/0000-0002-0811-549X>

Annotasiya. Elmi-pedaqoji jurnallar elmi biliklərin yayılması, pedaqoji təcrübələrin paylaşılması və akademik diskursun formalaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu jurnalların dili yalnız informasiya ötürmək vasitəsi deyil, həm də elmi düşüncənin, metodoloji yanaşmaların və müəllif mövqeyinin ifadə olunduğu diskursiv alətdir. Məqələdə elmi-pedaqoji yazıların dili funksional, stilistik və üslubi baxımdan təhlil olunur, mövcud problemlər araşdırılır və onların həlli yolları təklif edilir. Tədqiqat Azərbaycan dilində nəşr olunan jurnallara əsaslanarsa da, müqayisəli təhlil yolu ilə ingilis və rus dillərindəki nümunələr də nəzərdən keçirilir. Araşdırma göstərir ki, elmi-pedaqoji yazının dili yalnız texniki alət deyil, həm də pedaqoji vasitə kimi çıxış etməlidir. Ona görə də bu sahədə davamlı təkmilləşmə, terminoloji standartların formalaşdırılması və akademik yazı bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi mühüm ehtiyac olaraq qalır. **Açar sözlər:** Azərbaycan dili, elmi üslub, pedaqoji diskurs, elmi jurnallar, akademik yazı, dil və üslub.

DOI: <https://doi.org/10.30546/2709-2488.2025.5015>

Məqaləyə istinad: Abbasov Ə. (2025). Elmi-pedaqoji yazıların dili: nəzəri və praktik aspektlər. «*Məktəbəqədər və ibtidai təhsil*», Xüsusi buraxılış – “Elmi-pedaqoji mətbuat: tarixilik və müasirlik müstəvisində”, səh. 25-37.

Məqalə tarixçəsi: göndərilib – 18.07.2025; qəbul edilib – 20.08.2025. CC BY 4.0. Müəlliflər açıq şəkildə öz əsərlərinin müəlliflik hüquqlarını təsdiq edir və jurnala Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) lisenziyası çərçivəsində ilk nəşr hüququnu verirlər. Bu lisenziya, əsərin bu jurnalda yayımlandığı və orijinal müəlliflərə istinad edildiyi halda, onun sərbəst şəkildə digər şəxslər tərəfindən yayılmasına icazə verir.

Giriş / Introduction

Zamanın tələbləri dəyişdikcə elmin və təhsilin dili də dəyişir. Bu dəyişikliklər bir tərəfdən cəmiyyətin intellektual inkişafına paralel olaraq yeni kommunikasiya formalarının yaranmasına səbəb olur, digər tərəfdən isə akademik diskursun keyfiyyətinə birbaşa təsir göstərir. Elmi-pedaqoji jurnallar bu diskursun ən mühüm təzahür formalarından biri kimi çıxış edir. Onların dili yalnız məlumat ötürmək vasitəsi deyil, eyni zamanda elmin dərk olunma formasını, tədqiqatçının düşüncə mədəniyyətini və müəllifin öz fikrini təqdim etmə bacarığını əks etdirən güclü bir alətə çevrilir.

Elmi-pedaqoji jurnalların dili bir növ təhsil və elmi düşüncə arasında körpü rolunu oynayır. Bu jurnallar vasitəsilə alimlər, müəllimlər və tədqiqatçılar arasında informasiya axını təmin olunur, ideyalar paylaşılır, metodoloji yanaşmalar yayılır. Məhz bu səbəbdən həmin jurnalların dili yalnız elmi dəqiqliklə deyil, həm də pedaqoji qavrayışla formalaşdırılmalıdır. Yəni dil sadəcə yazılı ünsiyyət vasitəsi deyil, eyni zamanda oxucuya yönəlmiş pedaqoji vasitə funksiyasını yerinə yetirməlidir.

Elmi yazının əsas tələbi obyektivlik, aydınlıq və dəqiqlik olduğu kimi, pedaqoji yazının da özünə xas tələbləri vardır. Bu tələblərdən anlaşıqlılıq, strukturlaşdırılmış və oxucu yönümlü növləri qeyd etmək olar ki, onların da sintezi elmi-pedaqoji jurnalların dilinin formalaşdırılmasının əsasını təşkil edir. Lakin real vəziyyət bu sahədə müəyyən qarışıqlıqların və uyğunsuzluqların olmasını göstərir. Həmçinin üslub pozuntuları və terminoloji dolaşıqlıqlar da müşahidə olunur. Bəzən məqalələrdə dil normativliyi pozulur, fikir ifadəsində qeyri-dəqiqlik yaranır, elmi-pedaqoji üslubun əsas prinsiplərinə əməl edilmir. Bu isə nəticə etibarilə, həm elmi informasiyanın səmərəli ötürülməsinə, həm də tədris mühitində istifadə olunmasına maneçilik törədir.

Tədqiqatın əsas məqsədi elmi-pedaqoji jurnalların dilinin funksional və üslubi xüsusiyyətlərini təhlil etmək, bu sahədə mövcud problemləri üzə çıxarmaq və mümkün həll yollarını təklif etməkdən ibarətdir. Tədqiqatda Azərbaycan dilində nəşr olunan elmi-pedaqoji jurnalların dili əsas araşdırma obyektinə kimi götürülmüşdür. Eyni zamanda müqayisəli yanaşmalarla digər dillərdəki nümunələrə də istinad edilmişdir. İşin metodoloji əsasında deskriptiv-linqvistik təhlil, müşahidə və müqayisə üsulları dayanır.

Bu araşdırma həm elmi üslubun inkişafına töhfə vermək, həm də müəlliflərin, tədqiqatçıların və redaktorların yazı prosesində qarşılaşdıqları dilemmaları daha aydın görmələrinə yardımçı olmaq niyyəti daşıyır. Çünki elmi bilik nə qədər dərin olsa da, onu ifadə edən dil aydın olmadıqda, bilik öz gücünü zəiflədir.

Əsas hissə / Main part

1.Elmi-pedaqoji jurnalların ümumi xarakteristikası

Elmi-pedaqoji jurnallar müasir akademik mühitin intellektual sisteminin əsas dayaqlarından biridir. Bu jurnallar elm adamlarının, müəllimlərin, tədqiqatçıların və magistrların yaratdığı bilik məhsullarını sistemləşdirərək elmi ictimaiyyətə təqdim edən vasitə kimi çıxış edir. Onların əsas vəzifəsi, yalnız yeni elmi nəticələri yaymaqla məhdudlaşmır, eyni zamanda bu nəticələri pedaqoji cəmiyyətin istifadəsinə yönəltmək, tədris prosesini linqvistik əsasda gücləndirmək və maarifçilik funksiyasını yerinə yetirməkdən ibarətdir.

Elmi-pedaqoji jurnalların xarakterik xüsusiyyətlərindən biri onların çoxsəviyyəli auditoriyaya ünvanlanmasıdır. Əgər linqvistik jurnallar daha çox dar ixtisas sahəsinə və elmi metodlara əsaslanırsa, pedaqoji jurnallar həm nəzəriyyəni, həm də onun praktik tərəflərini əhatə etməklə daha geniş fəaliyyətə malik olur. Bu səbəbdən onların dili, strukturu və təqdimat forması daha çevik və oxucu yönümlü olmalıdır.

Elmi-pedaqoji jurnalların funksionallığı, ilk növbədə, onun dil, üslub və ifadə tərzilə bağlıdır. Hər şeydən əvvəl, bu cəhətlər dilin imkanlarından qaynaqlanmalıdır. Məlumdur ki, dil öz məcrasında inkişaf edir və gündən-günə formalaşır. Dildə yazılan kitablar, meydana gələn mətbuat və dilin yazı qatında olan bütün yaradıcılıq nümunələri onun fəaliyyətini və unikal bir sosial varlıq kimi inkişafını qidalandırır. Təbii olaraq, dilin funksional bölgüləri yaranır. Bu bölgüləri müxtəlif şəkildə qruplaşdırmaq olar. Araşdırmalar göstərir ki, bu gün Azərbaycan dilinin funksionallığını aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq daha məqsədəuyğundur:

elmi informasiya funksiyası: tədqiqat nəticələrinin yayılması və yeni elmi biliklərin dövriyyəyə daxil edilməsi;

pedaqoji funksiya: tədris prosesində istifadə oluna biləcək metodoloji və nəzəri materialların təqdim edilməsi;

analitik funksiya: mövcud təhsil problemlərinin tədqiqi və təhlili, eləcə də yeni yanaşmaların irəli sürülməsi;

maarifçilik funksiyası: geniş pedaqoji ictimaiyyətin elmi düşüncəyə cəlb edilməsi və akademik biliklərin populyarlaşdırılması.

Elmi-pedaqoji jurnalların struktur xüsusiyyətlərinə gəldikdə, bu nəşrlərdə məqalələr, adətən, aşağıdakı komponentlərdən ibarət bir sistem üzrə hazırlanır və çap edilir. Burada problemin qoyuluşu, tədqiqatın məqsədi və metodu, əsas hissə (nəticələrin təqdimatı və müzakirəsi), nəticə və ədəbiyyat siyahısı kimi bölmələrin nəzərə alınması ilə bağlı tələblər diqqət mərkəzində saxlanılır. Bəzi jurnallarda əlavə olaraq xülasələr (Azərbaycan, rus və ya ingilis dillərində), açar sözlər və

müəllif haqqında qısa məlumatlar da yer alır.

Məzmun baxımından bu jurnallarda təhsil siyasəti, pedaqoji texnologiyalar, kurikulum tədqiqatları, müəllim hazırlığı, təhsildə innovasiyalar, tədris metodikası və digər aktual istiqamətlər üzrə məqalələrə yer verilir. Elmi səviyyənin təmin olunması üçün məqalələr, adətən ikili və ya üçlü kor-referi sistemi ilə ekspertizə olunur. Bu isə həmin jurnallarda keyfiyyətli və etibarlı bilik mübadiləsinə zəmanət verir.

Elmi-pedaqoji jurnallar, eyni zamanda akademik nitq mədəniyyətinin inkişafı üçün mühüm platformadır. Tədqiqatçı yalnız ideyalarını deyil, həm də yazı üslubunu təkmilləşdirərək intellektual məsuliyyət daşıyır. Bu baxımdan, elmi-pedaqoji jurnallar təkcə məlumat ötürən deyil, həm də akademik yazı bacarıqlarının formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsinə xidmət edir.

Təəssüf ki, bəzi hallarda bu jurnallarda məqalələrin dili, təqdimat forması və elmi yükü arasında balans gözlənilmir. Bəzi məqalələrdə elmi üslubun normativ qaydaları pozulur, informativlik azalır və ya tədqiqat probleminin aktuallığı zəif əsaslandırılır. Bu kimi hallar elmi-pedaqoji nəşrlərin ümumi keyfiyyətinə mənfi təsir göstərir və akademik diskursun inkişafını ləngidir.

Beləliklə, elmi-pedaqoji jurnallar, yalnız məqalələrin dərc edildiyi bir platforma deyil, həm də elmi və pedaqoji düşüncənin formalaşdırıldığı və yayımına xidmət edən strateji məkandır. Dili, strukturu və məqsədi bu funksiyaları uğurla yerinə yetirməyə yönəlmiş olmalıdır. Məhz bu xüsusiyyətlər elmi-pedaqoji jurnalları digər nəşr növlərindən fərqləndirir və onların unikal elmi-pedaqoji dəyərlərini müəyyən edir.

2. Dil – elmi informasiyanın daşıyıcısı kimi

Elmi-pedaqoji jurnalların əsas məqsədi yeni biliklərin elmi ictimaiyyətə çatdırılmasıdır. Bu məqsədə çatmaq üçün istifadə olunan dil dəqiq, lakonik və sistemli olmalıdır. Ona görə də elmi yazılarda sözlərin mənacə yüklü və funksional cəhətdən məqsədəuyğun olmasına xüsusi olaraq diqqət yetirilir. Akademik yazılarda qəti hökm bildirən, sübuta əsaslanan və arqumentləşdirilmiş fikirlərə üstünlük verilir [Əliyeva, S., 2019]. Məsələn, “Düşünürəm ki...” əvəzinə, “Tədqiqat nəticələri göstərir ki...” formasında təqdimat daha məqbul hesab edilir.

Elmi-pedaqoji jurnallarda təqdim olunan məqalələr yalnız elm adamları üçün deyil, həm də praktik müəllimlər, magistrilər və doktorantlar üçün nəzərdə tutulur. Buna görə də həmin məqalələr həm dil, həm elmi, həm də pedaqoji baxımdan mükəmməl olmalıdır. Yəni dəqiqlik və obyektivlik gözlənilməli, həmçinin anlaşılıqlı və izahlı cəhətləri ilə maraq doğurmalıdır. Təcrübə göstərir ki, dildən belə istifadə olunması oxucunun mövzunu daha rahat mənimsəməsinə şərait yaradır.

Elmi-pedaqoji jurnallarda dilin strukturu sistemli düşüncə prosesini əks etdirməlidir. Bu, oxucunun məqaləni ardıcılıqla izləməsinə və əsas məqamları düz-

gün mənimsəməsinə şərait yaradır. Məqalə daxilində bölmələrin məntiqi əlaqəsi, keçid ifadələri və səbəb-nəticə əlaqələrinin düzgün qurulması diskursun effektiv təşkilinə xidmət edir.

Elmi diskursda tez-tez istifadə olunan strukturlaşdırıcı ifadələr — “Araşdırmanın məqsədi ondan ibarətdir ki...”, “Nəticə etibarilə...”, “Buradan belə qənaətə gəlmək olar ki...” oxucunu yazının məntiqi quruluşuna istiqamətləndirir [Məmmədova, R., 2020].

Elmi-pedaqoji jurnallarda terminlərin istifadəsi xüsusi diqqət tələb edir. Terminlər elmi dəqiqliyin əsas göstəricisidir. Həmçinin bir çox terminlərin kontekstə uyğun izahı və ya şərh, xüsusən pedaqoji auditoriya üçün olduqca vacibdir. Məsələn, “formativ qiymətləndirmə”, “kompetensiya əsaslı yanaşma”, “diaqnostik metod” kimi ifadələr yalnız ad çəkilməklə deyil, həm də izahlı şəkildə, praktik kontekstdə təqdim edilməlidir. Elmi üslubda bu izahlar onun zəruri atributu olmaqla yanaşı, fikri genişləndirmək, informasiyanı sistemləşdirmək və onu digər biliklərlə əlaqələndirərək mənalandırmaq funksiyasını daşıyır [Arzumanlı, V., 2016].

Beləliklə, elmi-pedaqoji jurnallarda dil sadəcə yazı vasitəsi deyil, çoxfunksiyalı rola malikdir. Onun elmi, pedaqoji, diskursiv və üslubi funksiyaları bir-biri ilə sıx əlaqədədir. Tədqiqatçının əsas məqsədi bu funksiyaları ahəngdar şəkildə birləşdirərək həm məzmunu, həm də formanı oxucu üçün əlçatan və faydalı etməkdən ibarət olmalıdır.

3. Elmi-pedaqoji diskursda üslub məsələləri

Akademik diskursda üslub sadəcə forma məsələsi deyil, həm də məqalənin elmiliyini, etibarlılığını və funksionallığını müəyyən edən əsas komponentlərdən biri kimi çıxış edir. Elmi-pedaqoji jurnallarda müəllifin dil və üslub seçimi, onun tədqiqat obyektinə və oxucuya yanaşmasının göstəricisidir. Üslubun düzgün seçilməsi, fikirlərin ardıcıl və aydın şəkildə ifadə olunması həm məqalənin qəbul olunma ehtimalını artırır, həm də onun pedaqoji dəyərini yüksəldir.

Elmi-pedaqoji diskursun başlıca üslubi prinsipi obyektivlikdir. Müəllif fərdi emosiyalardan uzaq dayanmalı, subyektiv yanaşmanı deyil, fakt və arqumentləri önə çıxarmalıdır. Burada emosional ifadələrdən, bədii təsvirlərdən, ümumiyyətlə, qeyri-rəsmi üslubdan, çəkinməklə akademik düşüncələrin ifadə imkanlarına uyğun sintaktik və nitq modellərindən istifadə olunmalıdır. Faktlar nə qədər mülahizələrin sübutunda rol oynasa da, məsələnin qayəsini təşkil edən nəticələrə əsaslanan ümumiləşdirmə elmi arqument kimi təqdim edilməlidir [Məmmədova, R., 2020]. Buna görə “fikrimcə”, “inanıram ki”, “məncə” kimi ifadələrin yerinə “araşdırmalar göstərir ki”, “nəticələrə əsasən”, “müşahidələr sübut edir ki” tipli neytral, fakt əsaslı ifadələrdən istifadə olunmalıdır.

Doğrudur, elmi üslub obyektivliyi tələb edir və bu, müəllifin öz mövqeyini

gizlətməsi demək deyildir. Sadəcə, bu mövqe şəxsi təəssürat kimi deyil, elmi argument kimi ifadə olunmalıdır. Yəni müəllif nəticəyə gəldikdə, onu öz subyektiv hissləri ilə deyil, tədqiqatın faktoloji və nəzəri əsasları ilə əsaslandırmalıdır.

İngilis dilində yazılan elmi-pedaqoji məqalələrdə müəlliflər tez-tez “I argue that...”, “This study proposes...” kimi aktiv mövqe bildirən ifadələrdən istifadə edirlər. Azərbaycan dilində bu funksiyanı “Bu məqalədə irəli sürülür ki...”, “Tədqiqat belə bir nəticəyə gəlməyə imkan verir ki...” tipli ifadələr yerinə yetirir. Bu, müəllifin məsuliyyətli və dəlillərə söykənən mövqeyini göstərir.

Elmi-pedaqoji yazının vacib xüsusiyyətlərindən biri qrammatik ardıcılıq və sintaktik sabitlikdir. Cümlələrin həddindən artıq uzun, mürəkkəb və dolaşq olması, fikrin aydınlığını zəiflədir. Buna görə də hər bir fikir əsaslandırılmış, qrammatik baxımdan düzgün qurulmuş və məntiqi cəhətdən bir-biri ilə əlaqəli olmalıdır. Passiv cümlə quruluşlarına, funksional feillərə və mücərrəd ifadələrə üstün yer ayrılmalıdır. Çünki elmi diskursda sintaktik strukturların sabitliyi informasiyanın təkrarsız, lakin sistemli şəkildə təqdimini təmin edir [Nəsimova, T., 2021].

Elmi-pedaqoji diskursda istifadə olunan terminlər müəyyən olunmuş məzmun çərçivəsində sabit qalmalıdır. Eyni anlayış üçün müxtəlif terminlərdən (sinonim məqamda işlənən) istifadə olunması oxucuda çətinlik yarada bilər. Məsələn, “formativ qiymətləndirmə” ilə “diaqnostik qiymətləndirmə” arasındakı fərqi nəzərə almadan bu anlayışlardan eyni mətn daxilində qarışıq şəkildə istifadə etmək düzgün deyildir. Burada ifadə dəqiqliyi də xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Akademik diskurs qeyri-müəyyənlikdən uzaq olmalı, hər fikir konkret fakt, metod və ya mənbəyə istinadla əsaslandırılmalıdır. Qeyri-müəyyən ifadələrin (“bəzi alimlər düşünür”, “çox vaxt belə olur”) əvəzində, istinadlı və ölçülə bilən ifadələr (“Azərbaycan dili üzrə tədqiqat aparan alimlərin araşdırmasına əsasən...”, “sorguda iştirak edən müəllimlərin 65%-i...”) işlədilməlidir.

Elmi-pedaqoji diskursda üslub məsələləri, yazının elmi keyfiyyətini və pedaqoji təsir gücünü müəyyən edən mühüm göstəricilərdir. Bu üslubun əsas dəyərləri obyektivlik, dəqiqlik, qrammatik ardıcılıq, terminoloji sabitlik və elmi mövqeyin argumentləşdirilmiş təqdimatı hesab edilir. Bunlar, öz növbəsində müəllifin məsuliyyətli tədqiqatçılıq mövqeyini ifadə edir.

4. Azərbaycan dilində nəşr olunan elmi-pedaqoji jurnalların dil xüsusiyyətləri

Azərbaycan elmi mühitində pedaqoji yönümlü jurnallar, həm ali təhsil müəssisələrinin nəzdində, həm də müstəqil elmi qurumlar tərəfindən nəşr olunur. Bu jurnalların əsas funksiyası pedaqoji biliklərin yayılması, tədqiqat nəticələrinin ictimaiyyətə çatdırılması və elmi diskursun təşkilidir. Onların bu məqsədə çatmaq üçün dil və üslub baxımından müəyyən keyfiyyət göstəricilərinə malik olması mühüm tələblərdəndir.

Jurnal nümunələri və ümumi müşahidələr. Azərbaycan dilində fəaliyyət göstərən əsas elmi-pedaqoji jurnallar sırasında aşağıdakılar xüsusilə qeyd edilməlidir:

“Azərbaycan məktəbi”

“Pedaqoji Universitetin Xəbərləri”

“Təhsil İnstitutunun Elmi Əsərləri”

Ümumi müşahidələrə əsasən, demək olar ki, bu jurnalların dil və üslubuna dair onların böyük əksəriyyəti akademik dildə yazılmış, rəsmi və obyektiv üsluba uyğun məqalələr çap edir. Lakin bu yazılarda terminoloji yanaşma, ifadə dəqiqliyi, qrammatik konstruksiya və elmi strukturlaşdırmalardan istifadə baxımından bəzən fərqliliklər və qeyri-sabitliklər müşahidə olunur.

Üslub və dil normativləri. Bir çox məqalələrdə elmi üslubun əsas prinsiplərinə əməl edilsə də, bəzən məndaxili emosional ifadələrə, sosial-məişət üslubuna xas frazeoloji vahidlərə, yaxud mövzuya uyğun olmayan dil konstruksiyalarına rast gəlmək olur. Məsələn, “Bu məsələ artıq çoxdan müəllimlər arasında narahatlıq doğurur və buna bir çarə tapılmalıdır” və ya “Mövzu üzrə aparılmış sorğular göstərir ki, müəllimlərin böyük bir qismi bu sahədə ciddi çətinliklərlə üzləşirlər” [Həsənlı, M., 2020]. Göründüyü kimi, əvvəlki cümlədə adi təsvir üstünlük təşkil etdiyindən elmi ifadə tərzı pozulmuşdur. Müəllifin emosional mövqeyi mətnə daxil edilməklə elmi diskurs zəifləmişdir. Təcrübə göstərir ki, adi söz və ifadələrdən istifadə, cümlənin məna yükünü sadələşdirməklə anlaşıqlı olmasını təmin edir və adi danışq üslubu yaradır, lakin bu, uyğun elmi anlayışların izahında və ifadəsində elmi səviyyənin yaranması baxımından tələbləri ödəyə bilmir. Beləliklə, Azərbaycan dilində olan elmi məqalələrin bəzilərinə müşahidə olunan subyektiv dil konstruksiyaları, terminoloji qarışıqlıq və cümlə strukturunda uyğunsuzluqlar əmələ gəlir. Bu isə oxucu üçün olan zəruri elmi məlumatın qəbulunu çətinləşdirir [Nəsibova, T., 2021].

Terminologiyanın tətbiqi və izahı. Terminoloji baxımdan bəzi jurnallarda vahidlik və ardıcılıq prinsipləri pozulur. Eyni anlayış üçün bir neçə termin variantının istifadəsi, yaxud qlobal elmi terminlərin lokallaşdırılmadan, izahsız təqdim olunması oxucunun anlamasını çətinləşdirir.

Məsələn, “formativ qiymətləndirmə” anlayışı bəzən “diaqnostik qiymətləndirmə”, “mərhələli qiymətləndirmə” və ya “dəstəkləyici qiymətləndirmə” terminləri ilə əvəz edilir. Halbuki bu anlayışların elmi-pedaqoji kontekstdə fərqli mənaları vardır [Məmmədova, R., 2019].

Sintaktik struktur və cümlə quruluşları. Jurnallarda müşahidə olunan ümumi müsbət tendensiya sintaktik sabitlik və konseptual ardıcılığın qorunmasıdır. Əksər məqalələrdə bölmə-bölmə təqdimat, giriş-nəticə bağlantısının qurulması və məntiqi keçidlər qorunur. Lakin bəzi hallarda qrammatik yüklü uzun

cümlələr, abstrakt ifadələr və fikrin dağınıq təqdimatı nitqin elmiliyinin keyfiyyətini azaldır.

Məsələn, “Qeyd edilənlərlə yola çıxaraq demək olar ki, müəllimlər bu metodlara istinad etməklə şagirdlərə daha asan formada bilik verə bilirlər” və ya “Müəllimlər, göstərilən metodlardan istifadə etməklə, şagirdlərin bilik qazanmasını asanlaşdırırlar” [Əliyeva, S., 2021].

Göründüyü kimi, ikinci cümlədən fərqli olaraq birinci cümlədə fikrin dağınıq və qeyri-dəqiq ifadə tərzidir. İkinci cümlə əvvəlkinə nisbətən daha lakonik olmaqla sintaktik sabitlik nümayiş etdirir.

Strukturun və metodoloji təqdimatın vəziyyəti. Azərbaycan dilində nəşr olunan bir çox jurnallarda məqalə strukturu – problemin qoyuluşu, məqsəd, metodologiya, nəticə və təkliflər hissələri formal olaraq mövcuddur. Lakin bu hissələrin elmi əsaslandırılması və metod baxımından zənginliyi bəzən kifayət qədər qaneedici olmur. Tədqiqatın məqsədi bəyan edilsə də, onun necə və hansı metodla həyata keçirildiyi aydın göstərilir.

Bəzi jurnallarda məqalələr bədii esse üslubuna yaxın təqdim olunaraq elmi analizin dərinliyindən uzaq qalır. Bu isə tədqiqatın nəticələrinin praktikada istifadəsini çətinləşdirir.

Ümumi qiymətləndirmə və nəticə. Azərbaycan dilində nəşr olunan elmi-pedaqoji jurnalların dili və üslubu, ümumilikdə elmi normativlərə yaxın olsa da, onların müəyyən istiqamətlər üzrə sistemli təkmilləşdirilməsinə ehtiyac duyulur. Yanaşma olaraq bu sistemli təkmilləşdirilmənin aşağıdakı istiqamətlərdə aparılması məqsədəuyğun hesab edilir.

- terminoloji vahidlik və dəqiqliyin gözlənilməsi;
- elmi obyektivlik və neytral üslubun qorunması;
- sintaktik yığcamlığa və məntiqi ardıcılığa əməl olunması;
- metodoloji şərhin dərinləşdirilməsi.

İlkin olaraq onu söyləmək olar ki, bu aspektlərdə təkmilləşmə elmi-pedaqoji jurnalların həm yerli, həm də beynəlxalq səviyyədə rəqabət qabiliyyətini artırmağa bilər.

5. Digər dillərdə nəşr edilən elmi-pedaqoji jurnallarla müqayisə (qısa xülasə)

Qloballaşan dünyada elmi biliklərin sərhədləri artıq yalnız milli deyil, beynəlxalq müstəvidə müəyyən edilir. Bu baxımdan, elmi-pedaqoji jurnalların dili həm lokal (ölkədaxili elmi cəmiyyət üçün), həm də beynəlxalq elmi dairələr üçün uyğun və anlaşıqlı olmalıdır.

Məlum olduğu kimi, ingilis dili müasir dünyada ən geniş yayılmış dillərdən hesab olunur və bu gün beynəlxalq səviyyədə daha çox istifadə edilir. Ona görə də bu dil müasir elmi kommunikasiya sistemində üstünlük qazanmaqla aparıcı

rol oynayır və elmi üslubun inkişafına ciddi təsir göstərir. Eləcə də rus dilində nəşr edilən elmi jurnallar post-sovet məkanında pedaqoji elmin mühüm yayım platformalarından biri olaraq hələ də qalmaqdadır. Azərbaycanda nəşr edilən bu jurnalların elmi-pedaqoji üslubun tələblərinə cavab verə bilməsi elmi səviyyə baxımından aşağıdakı kimidir:

İngilis dilində nəşr olunan jurnallarda (*Teaching and Teacher Education, Journal of Educational Research, Educational Leadership*) aşağıdakı üslub xüsusiyyətləri ön planda dayanır:

- dəqiq struktur və standartlaşdırılmış bölmələrin (IMRAD modeli: Introduction, Methods, Results, and Discussion) olması;
- sistemli terminologiya və qlobal səviyyədə qəbul olunmuş pedaqoji anlayışlardan istifadə edilməsi;
- aydın, yığcam və məqsədyönlü cümlə quruluşlarına istinad olunması;
- aktiv müəllif mövqeyi və elmi arqumentlərə əsaslanan diskussiyaların həyata keçirilməsi.

Bu jurnallarda müəllif öz mövqeyini faktlara əsaslanaraq açıq şəkildə bildirir. Məsələn, araşdırma göstərir ki, formativ qiymətləndirmə üsulları şagirdlərdə müstəqillik bacarığını inkişaf etdirir. Azərbaycan dilində nəşr edilən jurnallarda isə belə açıq fikirli ifadələrə nadir hallarda rast gəlinir, daha çox neytral, bəzən isə passiv üslub istifadə olunur.

Rus dilində nəşr edilən elmi-pedaqoji jurnallar (*Pedagogika, Narodnoye obrazovaniye, Psixologiya*) daha çox klassik elmi üsluba sadıq qalmaqla ənənəni davam etdirir. Eyni zamanda bu təcrübənin daha geniş miqyasda tətbiq edilməsinə cəhd edilir. Jurnalların əldə etdikləri uğurları aşağıdakı kimi ümumiləşdirmək olar:

- fikrin elmi cəhətdən əsaslandırılması, sitatlardan geniş istifadə edilməsi;
- elmi-tədqiqatların fəlsəfi və nəzəri əsaslara söykənməsi;
- daha akademik və sintaktik cəhətdən mürəkkəb cümlələrdən istifadə olunması;
- passiv üslubun üstünlük təşkil etməsi.

Bunlar bəzi hallarda mətnin başa düşülən olmasını çətinləşdirir, lakin elmi dərinlik baxımından keyfiyyətin yüksəlməsinə təsir göstərir. Azərbaycan elmi jurnalları da bəzən bu üslubu tətbiq edir, lakin sintaktik mürəkkəblik və aydınlıq baxımından tarazlıq saxlanılmır.

Azərbaycan jurnalları və beynəlxalq standartlar arasında nisbət. Azərbaycan müstəqilliyi dövründə istər siyasi, iqtisadi və istərsə də digər sahələrdə böyük uğurlar əldə etmişdir. O, bu gün dünyada qalib ölkə kimi özünün strateji inkişafını davam etdirməklə böyük quruculuq işləri aparır. Elm və nəşriyyat sahəsində də fəaliyyətini durmadan davam etdirir. Artıq ölkəmizdə nəşr olunan

elmi-pedaqoji jurnallar struktur baxımından beynəlxalq standartlara yaxınlaşmaqdadır. Lakin dilin funksional imkanlarının yüksəlməsi, məqalə dilinin üslub keyfiyyəti, açıq müəllif mövqeyinin bildirilməsi və terminoloji sabitliyin yaradılması hələ tam formalaşmamışdır. Ümumi vəziyyət müqayisəli şəkildə aşağıdakı kimidir:

üslub elementi	ingilis dilli jurnallar	rus dilli jurnallar	Azərbaycan dilli jurnallar
struktur sabitlik	yüksək	yüksək	orta yaxşı
elmi obyektivlik	yüksək	yüksək	yaxşı
müəllif mövqeyi	aktiv	passiv	passiv/neytral
terminoloji vahidlik	standartlaşdırılmış	klassik və geniş	qismən sabit
ifadə dəqiqliyi	yığcam və fokuslanmış	mürəkkəb və dərin	bəzən qeyri-dəqiq və yaygın
qlobal standartlara uyğunluq	tam uyğunluq	lokal akademik standartlara uyğunluq	yanaşma mövcuddur, lakin natamam

Göründüyü kimi, Azərbaycan dilində elmi-pedaqoji jurnallar beynəlxalq elmi üslub meyarlarına doğru inkişaf etməkdədir. Lakin bu proses dil, üslub və təqdimat formalarının sistemli təkmilləşdirilməsi yolu ilə müşayiət olunmalıdır. Bunun üçün həm müəlliflərin akademik yazı bacarıqları, həm də jurnalların redaksiya siyasəti beynəlxalq standartlara yaxınlaşdırılmalıdır.

Nəticə / Conclusion

Elmi-pedaqoji jurnallar elmi biliklərin yayılması, pedaqoji təcrübələrin paylaşılması və tədqiqatçıların intellektual diskursuna şərait yaradan mühüm platformalardır. Bu jurnalların uğurlu fəaliyyəti, ilk növbədə, onların üslub səviyyələrindən asılıdır.

Aparılan araşdırma və müqayisələr göstərmişdir ki, Azərbaycan dilində nəşr edilən elmi-pedaqoji jurnallar struktur cəhətdən təkmilləşdirilmiş, elmi yazıların quruluş prinsiplərində vahidlik əldə olunmuş, elmi şərhlərin və izahların məhiyyətini təşkil edən obyektivlik və reallıq gücləndirilərək qorunub saxlanmış, elmi-pedaqoji tədqiqatlar, öz növbəsində, funksional üslubun inkişaf edərək təkmilləşdirilməsinə təsir göstərmişdir. Bunlarla yanaşı, terminoloji vahidlik, ifadə dəqiqliyi və qrammatik sabitlik sahəsində müşahidə edilən bəzi uyğunsuzluqların aradan qaldırılması, beynəlxalq jurnallarla müqayisədə metodoloji əsaslandırma, diskursun fəallığı və akademik üslubun çevikliyi baxımdan bir sıra vəzifələrin olduğu müəyyənəşdirilmişdir.

Elmi-pedaqoji jurnalların dilinə sadə bir yazı forması kimi baxmaq düzgün olmazdı. O, həm də biliklərin mənalandırılması və paylaşılması üçün bir vasitədir. Bu baxımdan, yazı üslubu həm oxucunun elmi məlumatı mənimsəməsinə, həm də müəllifin elmi şəxsiyyətinin ifadəsinə xidmət etməlidir.

Məqalənin aktuallığı. Müasir dövrdə elmi biliklərin yayılması, elmi nəticələrin geniş auditoriyaya çatdırılması və təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi baxımından elmi-pedaqoji yazıların dili mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Akademik yazıların dilinin aydın, dəqiq, anlaşılan və məqsəduyğun olması, həm elmi cəmiyyət, həm də təhsil alanlar üçün informasiyanın düzgün mənimsənilməsinə şərait yaradır. Təəssüf ki, bir çox elmi-pedaqoji məqalələrdə, dərs vəsaitlərində və metodik göstərişlərdə dilin ağır, normativlərə uyğun olmaması, terminoloji uyğunsuzluqlar və üslub problemləri müşahidə olunur. Bu isə həm elmi kommunikasiyanı çətinləşdirir, həm də tədris prosesinə mənfi təsir göstərir. Bu baxımdan, mövzu öz aktuallığını qoruyub saxlayır və daha dərinədən öyrənilməsinə ehtiyac duyulur.

Məqalənin elmi yeniliyi. Mövzu elmi və pedaqoji diskursun dil xüsusiyyətlərini, onların nəzəri əsaslarını və praktik tətbiqini sistemli şəkildə araşdırmaq baxımından yenilik kəsb edir. Əvvəlki araşdırmalar, əsasən, ya elmi dilin, ya da pedaqoji üslubun ayrı-ayrılıqda təhlilinə yönəlmişdir. Halbuki, bu tədqiqat həm nəzəri-praktiki aspektləri birləşdirərək, elmi-pedaqoji yazıların dilində rast gəlinən konkret problemləri müəyyənləşdirir, həm də onların aradan qaldırılması yollarını göstərməklə sahəyə metodoloji töhfə verir, eyni zamanda yeni dövrün tələblərinə uyğun olaraq, rəqəmsal və distant təhsil mühitində yazı dilinin necə dəyişdiyini və hansı adaptasiyalara ehtiyac olduğunu da öyrənmək baxımından da yenidir.

Məqalənin praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəticələri praktik baxımdan həm elmi məqalə və dərs vəsaiti hazırlayan müəlliflər, həm pedaqoqlar, həm də ali və orta təhsil müəssisələrində təhsil alan tələbə və magistrılar üçün faydalıdır. Elmi-pedaqoji yazılarda düzgün dil normalarına əməl olunması, həm yazılı materialların keyfiyyətini artırır, həm də təlim prosesində məlumatların düzgün qavranılmasına xidmət edir. Bundan əlavə, metodik tövsiyələrin hazırlanması və tətbiqi, müəllimlərin və tədqiqatçıların yazı bacarıqlarının inkişaf etdirilməsinə, eyni zamanda akademik üslubda yazının tədrisinə dəstək verir. Bu isə ümumilikdə, təhsildə keyfiyyətin artırılması baxımından əhəmiyyətlidir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat / References

1. Arzumanlı, V. (2016). Elmi üslub və müasir yanaşmalar. Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi, 2(68), s.45–50.
2. Əliyeva, S. (2019). Elmi üslubun leksik-semantik xüsusiyyətləri. Bakı: “Elm və təhsil”.
3. Əliyeva, S. (2021). Elmi yazının qrammatik və üslubi xüsusiyyətləri. Bakı: “Elm və təhsil”, 3 (15), s.27–32.
4. Həsənlı, M. (2020). Müəllimlərin qiymətləndirmə metodlarına münasibəti. “Təhsil və Zaman”, 2 (10), s.56–61.
5. Həsənlı, M. (2022). Elmi-pedaqoji məqalələrin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması. “Təhsil və Zaman” 1(11), s.22–27.
6. Məmmədova, R. (2019). Pedaqoji terminlərin istifadəsində problemlər və onların həlli yolları. Azərbaycan məktəbi, 1(89), s.44–48.
7. Məmmədova, R. (2020). Elmi yazı mədəniyyəti və diskursun təşkili. Pedaqoji araşdırmalar jurnalı, 4 (12), s.31–37.
8. Nəsibova, T. (2021). Elmi-pedaqoji diskursun kommunikativ funksiyası. “Dil və cəmiyyət, 3(20), s.18–23.
9. Solovyov, İ. (2020). Osobennosti nauchnogo stilya pedagogicheskikh issledovaniyakh. Pedagogika, 5(24), s.12–18. Galperin, İ.R. (1981). Tekst na obyekto lingvisticheskogo issledovaniya. Moskva: “Nauka”.
10. Kozhina, M.N. (2003). O funktsionalnikh stilyakh russkogo yazika. Moskva: “Visshaya shkola”.
11. Rozental, D.E., Telenkova, M.A. (2005). Stilistika russkogo yazika. Moskva: “Ayrıs-press”.
12. Zolotova, G.A. (2004). Kommunikativniye aspekti russkogo sintaksisa. Moskva: “Yaziki slavyanskoy kulturi”.
13. Jones, A. (2021). Academic Writing in Education: Structure and Style. Oxford: “Education Press”.